

жінок і чоловіків, а й усього оточення. Якщо традиційні напрямки виховання досягли значних успіхів технологізації, то в напрямку гендерної рівності соціально-педагогічні технології тільки починають стверджуватися.

Очевидно, що ефективність технологізації гендерного виховання залежить від багатьох факторів. Однак визначальним, на думку науковців, і ми погоджуємося з ними, є якість соціального зв'язку між суспільством, соціалізацією і освітою в цілому і між студентами і студентками, студентами і викладачами зокрема. Отже, стверджуємо необхідність фундаментальних теоретичних засад технологій формування гендерної рівності при введенні у широкий педагогічний понятійний "обіг" таких понять як "гендерна рівність", "гендерне виховання", "гендерна культура". Причому необхідно чітко розмежувати семантику цих понять, враховуючи, що в умовах освіти два останніх є координатами першого.

Важливість оперування працівниками сфери вищої освіти такими поняттями пояснюється, на нашу думку, тим, що саме в цих координатах виникають різні процеси, здійснюється формування образу гендерної рівності, відбувається диференціація потреб, інтересів, цінностей, стимулів, що визначають діяльність та поведінку студентів – осіб жіночої та чоловічої статі.

Серед перспективних напрямків подальших досліджень – питання спеціалізованої підготовки та методичного забезпечення фахівців освітніх закладів, державних та недержавних організацій щодо підготовки та впровадження соціальних рекламно-інформаційних кампаній для студентської молоді з метою формування позитивно спрямованої гендерної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравець В. Гендерна педагогіка. Навч. посібник. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
2. Соціальна педагогіка: теорія і технології: Підручник / За ред. Звереві І.Д.– К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
3. Стефанов Н. Общественные науки и социальная технология. – М.: Прогресс, 1976. – 251 с.
4. Теория управления: социально-технологический подход. Энцикл. словарь / Под ред. Иванова В.Н., Патрушева В.И.; Акад. наук социал. технологий и местного самоуправления. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Муниципальный мир, 2004. – 672 с.
5. Журавлев П.В., Одегов Ю.Г., Волгин Н.А. Управление человеческими ресурсами: опыт индустриально развитых стран. Учебное пособие / Журавлев П.В., Одегов Ю.Г., Волгин Н.А. – М.: Экзамен, 2002. – 448 с.
6. Марков М. Технологизация и эффективность социального управления. – М.: Мысль, 1982. – 180 с.
7. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание и управление. – М.: Политиздат, 1981. – 432 с.
8. Бершадский М.Е. В каких значениях используется понятие "технология" в педагогической литературе // Школьные технологии. – 2002. – № 1. – С. 3-18.
9. Мельник Т., Кобелянська Л. 50/50: Сучасне гендерне мислення: Словник. – К.: К.І.С., 2005. – 280 с.
10. Сухомлинська О.В. Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України // Шляхи освіти. – 1998. – № 3. – С. 2-5.

УДК 784.9: 792. 028. 3

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК В АКТОРІВ ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

Гринь Л.О., ст. викладач

Запорізький національний університет

Стаття актуальна для розгляду в науковій сфері. Вона торкається наукових і практичних аспектів. У статті наголошується на тому, що під час роботи над голосом актор повинен виходити з розуміння органічної природи народження звуків мовлення. Закони мистецтва слова чітко сформував К.С.Станіславський за допомогою закономірностей музики.

Ключові слова: постановка голосу; атака звуку; реєстр голосу; інтонація; фонаційні шляхи; дихання грудне; дихання діафрагматичне.

Гринь Л.А. ЗАКОНОМЕРНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ВОКАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ НАВЫКОВ У АКТЕРОВ ДРАМАТИЧЕСКОГО ТЕАТРА НА ЗАНЯТИЯХ ПО ПОСТАНОВКЕ ГОЛОСА / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья актуальна для рассмотрения в научной сфере, затрагивает как научные аспекты, так и практические. В статье говорится о том, что во время работы над голосом актер должен основываться на понимании органичной природы образования звуков речи. Законы искусства слова основываются на закономерностях музыки.

Ключевые слова: постановка голоса; атака звука; регистр голоса; интонация; фонационные пути; грудное дыхание; диафрагматическое дыхание.

Grinn L.O. REGULARITY OF FORMATION VOCAL – TECHNICAL SKILLS BY ACTORS OF DRAMATICAL THEATRE ON THE LESSONS OF VOICE RAISING / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article underlines a very interesting fact that vocal technique is totality of different remedies for formation vocal voice, education of skills, which have directed on formation of coordination and balance of the system of neural processes. Vocal technique means specific development of the skills of voicing organs, which has directed on the incarnation of artistic assignments.

Key words: Position of voice; register of voice; inflexion; pectoral breathing; diaphragmatic breathing.

Голос та мовлення дані людині для висловлення думок та почуттів. Це закон природи, який ми не маємо право порушувати. Тому під час роботи над голосом потрібно виходити з розуміння органічної природи народження звуків мовлення. Нерідко, починаючий актор зіткється з проблемою постановки голосу, вивчаючи будову самого "вокального апарату" під час занять "акторська майстерність" та "сценічна мова". Загальновідомо, що між словом і звуком, вокальною інтонацією і художнім словом драматичної сцени є суттєва відмінність, але є і загальні риси, що наближають їх одне до одного.

Мистецтво музичного вираження – це результат діяльності розуму та почуттів, творчого уявлення та художнього мислення, артистичного темпераменту і волі, результат здатності розуміти та відчувати музику. Під вокальною технікою слід розуміти специфічний розвиток навиків голосового апарату, направлений на втілення художніх цілей та завдань.

Набуття вокально-технічних навичок залежить не тільки від умінь педагога та здібностей учня, але і від ряду закономірностей, що пов'язані з діяльністю центральної нервової системи людини. Звичайний звук людського голосу є результатом руху цілого ряду м'язів в поєднанні з голосовим апаратом. Під час співу ці рухи надзвичайно різноманітні. Ними визначаються сила, висота, темброві фарби голосу, тривалість звуку, його динаміка і подача слова. Головним завданням вокальної підготовки є дисциплінованість рухів м'язової системи, тобто навчання рухливим навичкам голосового апарату.

Видатний російський композитор М.П.Мусоргський наголошував на тому, що основним джерелом для вираження інтонації слова, звуку в опері та драмі є мова людини, яка суворо регулюється музичними законами. Закони мистецтва слова драматичної сцени чітко сформував прославлений російський режисер К.С.Станіславський. "Секрети" природності та краси вимовленого слова були відкриті ним за допомогою музики. "У мене з'явилась у мовленні така безперервна лінія звучності, яка створюється під час співу та без якої не може бути істинного мистецтва слова..." [1, 69].

Скільки нових можливостей відкриває нам музична мова для вияву внутрішнього життя художнього образу. В артиста, що володіє добре поставленим голосом, природна музичність вимовлених ним слів наділяє мовлення пластичністю, розміреністю, надає суцільну безперервність. У книзі "Моє життя у мистецтві" К.С.Станіславський наголошує на тому, що звук у сценічній мові повинен бути безперервним, тягучим, слова та фрази мають зливатися. "Мовлення, вірш – та ж музика, що і спів. Голос повинен співати і в розмові, і у вірші, звучати, ... а не стукати словами об дошку" [1, 96].

Кожний викладач та виконавець повинен знати ті загальні фізіологічні закономірності, яким підпорядковується увесь організм під час співу, вміти їх застосовувати як у вокальній, так і в педагогічній діяльності. Ці та інші питання хвилювали багатьох науковців та викладачів як у давнину, так і постають проблемою і сьогодні. Г.Панюк у своїй роботі "Мистецтво співу" намагався пізнати скритий процес звукоформування, вивчити його за допомогою фахівців у сфері анатомії та фізіології голосового апарату.

А.П.Зданович у роботі "Деякі питання виховання співака та його голосу" вміщує аналіз психологічних явищ, що відіграють велику роль при навчанні співу, розкриває фізіологічні та психологічні питання у застосуванні їх до вокального мистецтва та вокальної педагогіки, формулює методи та умови напрацювання вокальних навиків, дає загальні методичні установки, при яких рекомендує користуватись різноманітними підходами до процесу постановки голосу в залежності від індивідуальних голосових якостей студента, як музичних здібностей, так і особливостей психологічного комплексу.

Видатний вчений академік І.П.Павлов у своєму ученні про умовні рефлекси писав: "Мабуть, наше виховання, навчання, дисципліна, будь-які звички – це довгі ряди умовних рефлексів" [2, 65]. Звичайний звук людського голосу є результатом руху цілого ряду м'язів та зчленування голосового апарату. Під час

співу ці рухи досить різноманітні. Ними обумовлюється сила, висота, темброві фарби голосу, довжина звуку, його динаміка та подання слова. Головним завданням вокальної педагогіки є організація рухів м'язової системи голосового апарату.

Вокальний звук набуває відбиток у головному та грудному резонаторах, мовленнєвий звук частіше відображається грудним резонатором, рідше – головним. Із практики сценічної діяльності та навчального процесу відомо, що драматичний актор сам обирає для себе більш зручну тональність мовлення (у межах однієї октави), звідси обмеженість теситури розмовного голосу. Діапазон співочого голосу набагато більший.

Для повного та глибокого виразу думок, образів та почуттів, що закладені у творах поетів, для емоційного впливу на слухача слово в драмі стає повнозвучним та ритмічно організованим. Досягнути виразності співзвучності слова, користуватись і головним і грудним резонаторами, щоб голоси були легкими, об'ємними та могутніми прагнули видатні драматичні актори реалістичної школи Росії, України, Західної Європи такі як В.І.Качалов, Д.М.Журавльов, Вс.Аксьонов, В.Н.Пашенна, І.М.Москвін, М.М.Яшин, А.Н.Грибов та інші.

Закони сценічної мови, що були сформовані К.С.Станіславським, були виведені із закономірностей музики та мають безпосереднє відношення до музичного мистецтва, до творчості музиканта та співака. Якщо знаний режисер прагнув до того, щоби голос драматичного актора завжди "співав", як "співає" скрипка з її тягучим звуком, то тим більше ця співучість необхідна у вокальному мистецтві.

Майже всі люди володіють здатністю співати, тобто передавати голосом, більш-менш правильно відомі мелодії, але вокальний спів потребує наявності деяких умов. Ці умови визначаються такими вимогами:

- володіння співочим голосом та гарним слухом;
- мистецтво виконання, тобто техніка співу;
- почуття та розуміння виконуваного твору.

Вокальний голос, почуття слуху та внутрішнє відчуття надаються людині тільки від природи; навчанням та практикою їх можна розвинути та вдосконалити до певного ступеня, але якщо в людини немає цих якостей, то зовсім марно розпочинати навчання співу, це не призведе до бажаних результатів. Щоби стати добрим актором-співаком, не завжди необхідно мати великі вокальні дані, голос повинен бути приємним, сильним, чистим, здатним передавати всі відтінки тембру та достатньо гнучким для обробки початкової вокалізації. При наявності цих якостей голосу артистичне виконання досягається копіткою та наполегливою працею.

Поняття техніка співу вміщує в собі, перш за все, уміння управляти своїм диханням та голосовим апаратом. Добре володіти технікою співу – це не тільки уміння правильно дихати, правильно формувати звук, а ще й володіння всіма вокально-технічними навичками співу, передача змісту твору, створення художнього образу тощо. Техніка співу потребує від виконавця виконання наступних головних умов:

- правильне та вміле володіння диханням;
- досконала постановка голосу;
- розвиток можливостей та віртуозності голосу;
- чітка та якісна вимова тексту.

Під час постійних занять та вправ голос актора стає сильним, вібруючим, витривалим, розвивається, формується та вдосконалюється, набуваючи навичок техніки співу. Таке "штучне" виправлення голосу має назву постановка голосу. Під правильною постановкою голосу розуміємо:

- правильне положення порожнини рота, язика;
- правильний початок співу (атака звуку);
- правильне та вільне положення всього тіла, свобода м'язів шиї;
- рівне "тримання" звуків;
- правильна постановка звуків у кожному регістрі;
- витончена інтонація.

Перед тим, як розпочати заняття з постановки голосу, кожному студенту потрібно усвідомити, що головною складовою частиною техніки співу є вокальне дихання, м'язова свобода фонаційних шляхів. Тому робота над постановкою голосу починається з розуміння функції дихання у формуванні голосу та правильному використанні дихання під час співу.

З опису фізіологічної будови голосового апарату ми знаємо, що дихання виробляється легенями та бронхами за допомогою грудної клітини, дихальних шляхів та діафрагми. Існує два головні типи дихання:

- а) "грудне" – дихання здійснюється верхньою частиною грудної клітини;
- б) "діафрагматичне" – дихання здійснюється за участю діафрагми та нижніх ребер.

Якщо для життєвого процесу немає значення, яким типом дихання користуватись, то для вокального співу необхідно вибрати той тип, що відповідає таким вимогам:

- звук достатньо чистий та "металевий"(дзвінкий);
- звук гнучкий та довготривалий;
- повітря виходить рівномірно, звук ллється рівно;
- правильне, вільне положення тіла, особливо шиї.

Така характеристика в першу чергу відповідає діафрагматичному типу дихання. Для тих, хто не звик до такого дихання, вперше воно видається складним, неприродним, після якого студент швидко втомлюється. Спочатку потрібно оволодіти діями м'язів, що приводять у рух діафрагму та нижні ребра. Якщо учень не може засвоїти цей тип дихання, то йому потрібно запропонувати таку вправу: лягти (вдома) на спину без подушки, і тоді він ненавмисно розпочне застосовувати діафрагматичний тип дихання.

Переходячи до розвитку дихання під час співу необхідно дотримуватись таких правил:

1. Набирання дихання має бути безшумним, рівномірним та спокійним.
2. Взявши дихання, потрібно на мить його затримати перед тим, як розпочнеться спів.
3. Якщо після закінчення фрази в легенях залишається повітря, то потрібно його поступово випустити.
4. Дихання потрібно набирати заздалегідь, а не в останню мить перед співом.

У процесі співу, під час пауз, дихання використовують не тільки для поповнення повітря, а й для передачі внутрішнього настрою артиста, художнього образу певного твору.

На початковому етапі навчання актор повинен займатись практикою солоспіву, при цьому обов'язково стояти, не нахилиючись в жодну із сторін. Також потрібно звертати увагу на те, щоб м'язи шиї, горла, грудні та інші м'язи не були напружені. Цих напружень тулуба можна уникнути, якщо під час співу робити різноманітні рухи в такт музики; навантаження м'язів шиї проходять, коли під час виконання вокальних вправ робити рухи голови в різні боки.

На перших уроках навчання студент не може розрахувати: певної кількості повітря, необхідного для даного вокального завдання, ступеня змикання голосових складок, насиченості видиху, положення ротової порожнини. У результаті правильного навчання співак досить швидко звільнюється від зайвих напружень, навик стають більш досконалими. Подальший розвиток вокальних навичок пов'язаний з виробленням певних координаційних співвідношень у роботі м'язів голосового апарату.

На всіх етапах вироблення вокальної техніки співу суттєву роль відіграють спеціальні вправи та їх форма. Вступна та підготовча частина уроку розпочинається з розспівування або настройки, у якій дається ряд стереотипних, звичних вправ. Фізіологічні закономірності розспівування (настройки) пов'язані з впливом попередньої роботи на наступну та виникають з практичної необхідності подолання свідомим шляхом інертності фізіологічних процесів, налаштувати організм на активну роботу.

Основними принципами розспівування є їх поступовість та тотожність. Вправи потрібно розпочинати із середньої частини діапазону, що найбільш природно та вільно звучить. Крайні частини діапазону потребують чималих зусиль та навичок. Цей принцип базується на фізіологічних закономірностях, на чому наголошував засновник російської вокальної школи співу М.І.Глінка: "...необхідно спочатку удосконалювати природні тони, а потім матимемо можливість обробки і доведення до необхідного удосконалення й інші звуки" [3, 50].

Принцип тотожності виражається в максимальному наближенні характеру вправ для розспівування до наступної вокально-технічної або художньої роботи. У результаті тренування на уроках удосконалюються центрально-нервові механізми, що регулюють діяльність голосового апарату. Існує декілька етапів тренування, у результаті яких і виробляється вокальна техніка.

На першому етапі відбувається ознайомлення учня з вправами, він робить перші кроки до рішення нескладних технічних завдань. У результаті цих уроків відбувається процес накопичування досвіду, що спонукає до більш правильного виконання вправ.

Другий етап характеризується регулюванням зовнішньої форми руху голосового органу та устремління учня до свідомого розуміння цього процесу (положення гортані, порожнини рота, прийоми дихання тощо).

На третьому етапі відбувається свідоме розуміння вироблення навиків. Головну роль тут відіграє процес узагальнення. Завдяки довгому процесу навчання встановлюються міцні умовні зв'язки, при яких виконання технічних завдань застосовується автоматично. У центрі уваги знаходиться рішення художньої задачі в цілому.

Велику роль при формуванні вокально-технічних навичок у тренуванні (навчанні) відіграє системність та організованість. Чіткий ритм вправ, що виконуються в певній послідовності, оптимальний темп виконання сприяє злагодженості та урівноваженості системи внутрішніх процесів. Вокально-технічні вправи, що мають ритмічну форму, впливають на вироблення вокального дихання. Ритм вправ організує дихання та вчить рівномірно розподіляти його.

У педагогічному процесі формування та розвиток вокальної техніки відбувається на художньому матеріалі шляхом досягнення єдності художнього та технічного розвитку співака. Робота над художнім твором сприяє загальному творчому росту учня. Вивчаючи твори, їхній ідейно-художній зміст, студент знаходить виконавські прийоми, тобто поступово оволодіває вокально-технічними засобами (навичками) для вирішення виконавських завдань.

Таким чином, після ретельного аналізу вокального процесу можна зробити висновок, що формування вокально-технічних навичок являє собою сукупність різноманітних закономірностей, а саме, правильне та вміле володіння диханням, правильний початок співу (атака співу), правильне та вільне положення тіла та шиї, свобода фонаційних шляхів, витончена інтонація, правильна постановка звуків у регістрах (головному, грудному). Виховання вокальних навичок направлене на формування узгодженості та урівноваженості системи нервових процесів у людини, що зумовлює естетично повноцінне звучання голосу. Під вокальною технікою співу слід розуміти специфічний розвиток навиків голосового апарату, який направлений на втілення художніх завдань. Чим досконаліші вокальні навички, тим багатша палітра співака, тим цікавіше розкривається художній образ твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Станиславский К.С. Работа над собой в творческом процессе воплощения: Собр. соч.: В 9-и т. – Т. 3. – М.: Всероссийское театральное общество, 1990. – Ч. 2. – 583 с.
2. Павлов И.П. Полн. собр. соч.: В 6-ти т. – Т. 4. – М.-Л.: АН СССР, 1951. – 452 с.
3. Хомутова Л.Г. Створення художнього вокально-сценічного образу: Методичний посібник для співаків. – Дніпропетровськ: Пороги, 1995. – 53 с.

УДК 821.161.2 – 311.6.09

СЕМАНТИЧНА МНОЖИННІСТЬ ТРАКТУВАННЯ ОБРАЗУ ВЧИТЕЛЯ В РОМАНІ "ЄРУСАЛИМ НА ГОРАХ" Р.ФЕДОРІВА

Єременко О.Р., к. філол. н., доцент, Сахно Н.Ю., студент

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

У статті автори розглядають особливості характеротворення образів учителів, художньо змодельованих в історико-філософському романі "Єрусалим на горах" Р. Федоріва.

Ключові слова: авторська концепція особистості вчителя, портрет, символічний образ маски, художня деталь.

Єременко О.Р., Сахно Н.Ю. СЕМАНТИЧЕСКАЯ МНОЖЕСТВЕННОСТЬ ТРАКТОВКИ ОБРАЗА УЧИТЕЛЯ В РОМАНЕ "ИЕРУСАЛИМ НА ГОРАХ" Р.ФЕДОРОВА / Сумской государственной педагогический университет им. А.С.Макаренка, Украина.

В статье авторы рассматривают особенности создания характеров учителей, художественно смоделированных в историко-философском романе "Иерусалим на горах" Р.Федорова.

Ключевые слова: авторская концепция личности учителя, портрет, символический образ маски, художественная деталь.

Yeremenko O.R., Sakhno N.U. SEMANTICAL PLURAL OF TREATMENT OF TEACHER'S CHARACTER IN THE NOVEL "JERUSALEM ON THE MOUNTAINS" R.FEDORIVA / Sumy State Pedagogical University named after A.S.Makarenko, Ukraine.

In the article the authors examine peculiarities of the teachers' characters, which were literary moulded in the historic-philosophical novel "Jerusalem On The Mountains" by R.Fedorina.

Key words are: authors' conceptions on the teachers' personalities, a portrait, the symbolic image of a mask, an artistic detail.